

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

О. М. Петрига, Т. І. Яворська, Ю. О. Прус

ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

УНВДР
Український проект
бізнес розвитку плодівництва

MEDA
Maritime Economic Development Associates

Canada

Мелітополь 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

О. М. Петрига, Т. І. Яворська, Ю. О. Прус

ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Навчальний посібник

UHBDP
Український проект
Міжнародного розвитку співробітництва

Canada

MEDA
Міністерство Освіти, Науки та Інформації

Мелітополь 2016

УДК 631.115(075)
ББК 65.9(4Укр)32
ПЗ0

Рецензенти

А. Г. Бабенко, доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці Університету митної справи та фінансів
Є. М. Лебідь, доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААН України, головний науковий співробітник відділу землеробства Інституту зернових культур НААН України

Рекомендовано до видання вченою радою Таврійського державного агротехнологічного університету (протокол № 15 від 29. 06. 2016 р.)

Петрига О. М.

Економіка аграрного підприємства: навчальний посібник / О. М. Петрига, Т. І. Яворська, Ю. О. Прус; за ред. О. М. Петриги, Т. І. Яворської. – Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2016. – 498 с.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до вимог навчальної програми дисципліни. В ньому послідовно та логічно викладено теоретичні, методичні та практичні питання формування і розвитку аграрного підприємства. Посібник вигідно відрізняється від інших видань більш широким розглядом питань економіки виробництва продукції галузей рослинництва і тваринництва. Для поглибленого засвоєння навчального матеріалу використані таблиці, схеми та графіки, дані науково-дослідних установ і передового досвіду щодо ефективності використання землі, засобів виробництва, трудових ресурсів.

Для студентів і викладачів вищих аграрних закладів освіти, керівників та спеціалістів аграрних підприємств і тих, хто самостійно вивчає економіку цих підприємств з метою підвищення кваліфікації та ведення аграрного бізнесу.

Навчальний посібник підготовлено в рамках співпраці ЗОГО «Запорізький інформаційно-консультаційний центр «Агро-Таврія» з Українським проектом бізнес-розвитку плодоовочівництва (UHBDP), який фінансується Міністерством міжнародних справ Канади, реалізується та співфінансується Менонітською Асоціацією Економічного Розвитку (MEDA).

Зміст публікації є виключною думкою авторів та не обов'язково відображає офіційну позицію уряду Канади

ISBN 978-617-7218-21-9

© Петрига О. М., Яворська Т. І.,
Прус Ю. О., 2016

UHBDP Canada MEDA

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ПІДПРИЄМСТВО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	10
Тема 1. Предмет, задачі і методи дослідження науки «Економіка аграрного підприємства».....	10
1.1. Предмет і завдання науки «Економіка аграрного підприємства».....	10
1.2. Сільське господарство як галузь економіки країни та його особливості.....	14
1.3. Агропромисловий комплекс України.....	18
1.4. Методи дослідження науки.....	26
Тема 2. Підприємство як суб'єкт господарювання і підприємництва.....	30
2.1. Поняття підприємства, цілі та напрямки його діяльності.....	30
2.2. Види підприємств і об'єднань, їх організаційно-правові форми.....	37
2.3. Підприємництво як форма господарювання підприємств.....	44
Тема 3. Ринок і продукція.....	52
3.1. Характеристика ринку продукції (послуг).....	52
3.2. Оцінка попиту та маркетингова діяльність підприємства.....	62
3.3. Товарна та цінова політика підприємства.....	71
3.4. Особливості ринку сільськогосподарської продукції.....	79
Тема 4. Прогнозування та планування діяльності підприємства.....	88
4.1. Прогнозування розвитку діяльності підприємства.....	88
4.2. Сутність, принципи і методи планування діяльності підприємства.....	91
4.3. Система планування діяльності підприємства.....	94
4.4. Бізнес-планування.....	97
РОЗДІЛ 2. РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	107
Тема 5. Земельні ресурси підприємства.....	107
5.1. Земля як головний засіб виробництва.....	107
5.2. Склад земельного фонду України, його розподіл та структура сільськогосподарських угідь.....	109
5.3. Земельний кодекс. Розвиток земельних відносин.....	114
5.4. Державний земельний кадастр, економічна оцінка та моніторинг земель.....	118
5.5. Ефективність використання землі та шляхи її підвищення.....	127
Тема 6. Основний і оборотний капітал підприємства.....	133
6.1. Економічна сутність капіталу та виробничих фондів.....	133
6.2. Основні фонди підприємства та ефективність їх використання.....	135
6.3. Оборотні фонди і фонди обігу підприємства.....	149
6.4. Нематеріальні ресурси та активи підприємства.....	153
Тема 7. Матеріально-технічна база та виробнича потужність підприємства.....	160
7.1. Поняття, класифікація та особливості матеріально-технічної бази аграрних підприємств.....	160
7.2. Енергетичні ресурси підприємства.....	162

7.3. Механізація та автоматизація виробництва.....	164
7.4. Виробничі будівлі і споруди та продуктивна і робоча худоба.....	170
7.5. Виробнича потужність підприємства.....	174
7.6. Інтенсифікація виробництва.....	180
Тема 8. Розміщення, спеціалізація, концентрація та інтеграція в сільському господарстві.....	184
8.1. Поняття, основні принципи та ефективність розміщення сільськогосподарського виробництва.....	184
8.2. Поняття, особливості і форми спеціалізації сільського господарства.....	188
8.3. Концентрація та інтеграція виробництва в сільському господарстві..	194
Тема 9. Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці.....	201
9.1. Сутність, показники чисельності, структура та рух персоналу підприємства.....	201
9.2. Ефективність використання персоналу підприємства.....	207
9.3. Продуктивність праці та основні шляхи її підвищення.....	211
9.4. Мотивація праці персоналу підприємства, форми та системи оплати праці.....	214
9.5. Фонд оплати праці та ефективність його використання.....	220
Тема 10. Організація операційної діяльності.....	226
10.1. Операційна діяльність та продукція підприємства.....	226
10.2. Виробнича програма підприємства та її економічне обґрунтування	229
10.3. Якість продукції та її показники.....	240
Тема 11. Інвестиції та інноваційна діяльність.....	248
11.1. Сутність, структура та класифікація інвестицій.....	248
11.2. Капітальні вкладення та їх роль у розвитку підприємства.....	257
11.3. Інновації та інноваційний розвиток підприємства.....	259
11.4. Оцінювання ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності....	268
Тема 12. Природокористування і природоохоронна діяльність підприємства.....	278
12.1. Основні принципи економіки природокористування і охорони навколишнього середовища.....	278
12.2. Природні ресурси і особливості їх використання в сільському господарстві.....	280
12.3. Сучасний стан природокористування і охорони навколишнього середовища.....	281
12.4. Основні напрямки екологізації сільськогосподарського виробництва та показники її ефективності.....	286
12.5. Удосконалення господарського механізму природокористування..	288
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	291
Тема 13. Витрати аграрного підприємства і собівартість продукції....	291
13.1. Витрати підприємства та їх класифікація.....	291
13.2. Собівартість продукції (робіт, послуг).....	294
13.3. Калькуляція собівартості продукції.....	296
13.4. Ціни на продукцію та методи їх визначення.....	301

Тема 14. Фінансово-економічні результати та ефективність діяльності підприємства.....	305
14.1. Фінансова діяльність і фінансові ресурси підприємства.....	305
14.2. Фінансові результати діяльності підприємства.....	309
14.3. Оцінювання фінансово-економічного стану підприємства.....	313
14.4. Ефективність діяльності підприємства.....	316
14.5. Основні резерви підвищення ефективності діяльності підприємства.....	320
Тема 15. Розширене відтворення і нагромадження в сільському господарстві.....	325
15.1. Сутність та особливості розширеного відтворення в сільському господарстві.....	325
15.2. Відтворення валового продукту.....	328
15.3. Відтворення виробничих фондів та трудових ресурсів.....	333
15.4. Відтворення і нагромадження в умовах платного землекористування.....	336
Тема 16. Економічна безпека та антикризова діяльність підприємства.....	340
16.1. Поняття і цілі економічної безпеки.....	340
16.2. Основні напрями організації економічної безпеки підприємства та оцінка її рівня.....	346
16.3. Антикризова діяльність підприємства.....	352
16.4. Банкрутство і ліквідація підприємства.....	363
РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	377
Тема 17. Економіка виробництва зерна.....	377
17.1. Народного господарське значення, розміщення і стан виробництва зерна.....	377
17.2. Економічна ефективність виробництва зерна, її показники та методика їх визначення.....	385
17.3. Шляхи збільшення виробництва зерна і підвищення його економічної ефективності.....	390
Тема 18. Економіка виробництва технічних культур.....	395
18.1. Народного господарське значення технічних культур.....	395
18.2. Економіка виробництва олійних культур.....	396
18.3. Економіка виробництва цукрових буряків.....	402
Тема 19. Економіка виробництва картоплі, овочів та баштанних культур.....	407
19.1. Економіка виробництва картоплі.....	407
19.2. Економіка виробництва овочів та баштанних культур.....	410
Тема 20. Економіка садівництва та виноградарства.....	415
20.1. Народного господарське значення, розміщення і стан виробництва плодів та ягід.....	415
20.2. Економічна ефективність виробництва плодів і ягід та шляхи її підвищення.....	417
20.3. Економіка виробництва винограду.....	418

Тема 21. Економіка виробництва і використання кормів	422
21.1. Кормова база, її значення в розвитку тваринництва та джерела кормових ресурсів.....	422
21.2. Економічна оцінка кормових культур, кормів і раціонів.....	426
21.3. Економіка виробництва та використання комбикормів і кормових добавок.....	428
21.4. Шляхи збільшення виробництва та зниження собівартості кормів.....	429
РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИНИЦТВА	432
Тема 22. Економіка скотарства	432
22.1. Розвиток і розміщення виробництва продукції скотарства.....	432
22.2. Економічна ефективність виробництва продукції скотарства.....	436
22.3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства.....	439
Тема 23. Економіка свинарства	443
23.1. Народногоосподарське значення, розміщення і стан розвитку свинарства.....	443
23.2. Ефективність виробництва продукції свинарства.....	446
23.3. Шляхи підвищення ефективності виробництва продукції свинарства.....	452
Тема 24. Економіка вівчарства	457
24.1. Народногоосподарське значення, розміщення і стан розвитку вівчарства.....	457
24.2. Ефективність виробництва продукції вівчарства.....	459
24.3. Основні шляхи підвищення ефективності виробництва продукції вівчарства.....	461
Тема 25. Економіка птахівництва	464
25.1. Народногоосподарське значення, розміщення і стан розвитку птахівництва.....	464
25.2. Продукція птахівництва та ефективність її виробництва.....	468
25.3. Шляхи підвищення ефективності виробництва продукції птахівництва.....	471
Тема 26. Економіка бджільництва	473
26.1. Народногоосподарське значення, розміщення і стан розвитку бджільництва.....	473
26.2. Продукція бджільництва, ефективність її виробництва, показники та методика їх визначення.....	475
26.3. Основні шляхи підвищення ефективності виробництва продукції бджільництва.....	477
Тема 27. Економіка інших галузей тваринництва	480
27.1. Економіка конярства.....	480
27.2. Економіка рибництва.....	484
27.3. Економіка кролівництва.....	488
ВИКОРИСТАНА І РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	491

ВСТУП

Економіка є мистецтво задовольняти необмежені потреби за допомогою обмежених ресурсів.

Л. Пітер

Створення науки «Економіка аграрного підприємства» обумовлено виділенням сільського господарства в одну із основних сфер матеріального виробництва - виробництво продуктів харчування. Сільське господарство є сукупністю і органічною єдністю функціонуючих у ньому аграрних підприємств. Його неможливо всебічно і глибоко вивчити без аналізу господарської діяльності підприємства - первинної ланки економіки. Саме підприємство є виробником продукції, виконання робіт та надання послуг, необхідних для забезпечення життєдіяльності людини, об'єднуючою ланкою для всіх суб'єктів ринкових відносин. Саме підприємство є основним суб'єктом відносин виробництва, реалізації та розподілу в економіці країни. Від ефективності діяльності підприємств залежить стан економіки і добробут населення країни.

Неодмінною умовою подальшого розвитку сільського господарства було і є підвищення ефективності виробництва продукції аграрних підприємств. Особливо посилюється актуальність вивчення проблем економіки аграрного виробництва в умовах економічної кризи країни. Для досягнення корінних позитивних змін у розвитку економіки сільського господарства необхідно напрацювати і впровадити комплекс радикальних заходів, з урахуванням досягнень НТП і передового досвіду, щодо підвищення ефективності використання землі, трудових і матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств. При цьому вирішальну роль мають відігравати спеціалісти економічного профілю.

Метою вивчення дисципліни «Економіка аграрного підприємства» є формування у майбутніх спеціалістів здібностей самостійно мислити, приймати науково-обґрунтовані управлінські рішення, виконувати комплексні економічні розрахунки для ефективного здійснення господарської діяльності на рівні підприємств.

Завдання дисципліни - вивчення господарських процесів, які відбуваються у виробничо-комерційних системах підприємств, закріплення комплексу економічних знань і засвоєння досягнень теорії та практики управління підприємствами.

Предметом вивчення дисципліни є форми і методи господарювання підприємства.

Об'єктом вивчення є економічні процеси, що відбуваються в господарській діяльності вітчизняних аграрних підприємств.

У результаті вивчення дисципліни майбутні спеціалісти повинні